

Джордж Оруел

ЗАЩО ВЯРВАМЕ, ЧЕ ЗЕМЯТА Е КРЪГЛА?

Не едно място в съчиненията си – струва ми се, в увода към *Света Жана* – Джон Бърнард Шоу отбелязва, че днес хората са по-наивни и суеверни, отколкото през средновековието, и като пример за сегашната ни лековерност посочва широко разпространеното разбиране, че Земята е кръгла. Обикновеният човек, твърди Шоу, не може да изтъкне и един смислен довод защо смята, че Земята е кръгла. Той просто предъвква тази теория, тъй като в нея намира нещо привлекателно за манталитета на нашия век.

Разбира се, Шоу преувеличава, но в това, което казва, все пак има нещо вярно, а и си заслужава да проследим въпроса, за да хвърлим повече светлина върху състоянието на съвременното знание. Защо наистина вярваме, че Земята е кръгла? Не говоря от името на няколкото хиляди астрономи, географи и т.н., които веднага биха извадили очевиден доказателства и биха ги подплатили с теоретични познания, а от името на обикновения гражданин, който всяка сутрин чете новините във вестника.

Вземем ли теорията за плоската Земя, смятам, че съм в състояние да я опровергая. Ако в безоблачен ден застанете на морския бряг, можете да видите мачтите на корабите – самите те още невидими – как превалят хоризонта. Този феномен може да се обясни единствено ако приемем, че повърхността на Земята е извита. Но от това съвсем не следва, че Земята е кръгла. Представете си, че съществува друга теория – за овалната Земя, която твърди, че планетата ни има формата на яйце. С какво можем да ѝ възразим?

Първият коз, който съм способен да хвърля, е аналогията със слънцето и луната. Тогава защитникът на теорията за овалната Земя отвивисто ми отговаря, че въз основа на личните си наблюдения не мога да бъда сигурен дали посочените небесни тела са сферични. Знам само, че са кръгли, но двете биха могли да бъдат и плоски дискове, а не къмба. На това нямам отговор. Освен това, продължава той, на какво основание си мисля, че Земята трябва задължително да притежава същата форма като слънцето и луната? Не мога да отговоря и на това.

Вторият ми коз е сянката на Земята: когато пада върху луната при затъмнение, тя се вижда като сянка на кръгъл предмет. Откъде обаче знам, настоява привърженикът на овалната Земя, че лунните затъмнения са причинени от сянката на Земята? Отговорът е, че всъщност не знам това, но просто съм го приел на сляпо от статиите във вестника или от научнопопулярните брошури.

Загубил началните ръце, пускам своята дама пика – мнението на експертите. Негово величество астрономът, който задължително трябва да знае, ми казва, че Земята е кръгла. Привърженикът на овалната Земя изважда поп пика: сигурен ли съм в астронома и знам ли изобщо как мога да го подложа на подобен тест? Веднага вадя своя ас пика: да, знам. Астрономите са в състояние да предсказват затъмненията, което показва, че разбиранията им за слънчевата система са съвсем сигурни. Следователно и аз съм в правото да приема тяхното становище относно формата на Земята.

Но ако привърженикът на овалната Земя ми отговори – което, смятам, би било напълно правилно и оправдано, – че древните египтяни също умеели да предсказват затъмненията, макар да вярвали, че Земята е плоска и слънцето се върти около нея, тогава и този мой коз е изгубен. Остава ми една-единствена карта – мореплаването. Хората са способни да обикалят планетата с плавателни съдове и да достигат до предварително избрани места с помощта на изчисления, основани на сферичната форма на планетата ни. Смятам, че това окончателно ще довърши привърженика на теорията за овалната Земя, макар че и сега той вероятно би могъл да възрази с нещо.

Видно е, че основанията ми да вярвам в кръглата Земя са доста объркани. А това е съвсем елементарна част от информацията ни за света. По повечето други въпроси съм принуден да разчитам на експертите на много по-ранен етап и способността ми да преценя твърденията им е далеч по-малка. А все по-голям дял от знанието ни се разполага на това равнище: тук то вече не почива на размишление или експеримент, а на авторитет. И как би могло да бъде иначе, след като обемът на знанието е толкова необятен, че самият експерт се оказва невежа веднага щом отстъпи встрани от тясната си специалност? Ако бъдат помолени да докажат, че Земята е кръгла, повечето хора не биха се поколебали да възпроизведат рехавите аргументи, които очертах по-горе. Те биха обяснили още в началото как „всеки знае“, че Земята е кръгла, и ако ги притиснете по-нататък, биха се ядосали. В известен смисъл Шоу е прав. Времето, в което живеем, е наистина лековерно и вината за това поне отчасти се корени в бремето на знанието, което ни се налага да носим.